

ÇEND BIWÊJ Û GOTINÊN PÊŞÛYAN ÊN AJMANÛKÊ* 1

Omer BEXTÎYAR

"Ew efendî, bes merivên bêguneh qetil nakin, her wiha dixwazin ku bîr û hafizeya me jî tune bikin. Ji ber vê divê em her tiştî qeyd bikin." John Berger

Ez vê xebatê dîyarî dê û bavê xwe dikim...

DESTPÊK

Min biwêj, gotinên pêşûyan, meselok û nifirên ku ji dê û bavê xwe, ji mezin, rûnî û gundîyên xwe guhdarî kiribû sal û wextên cuda de qeyd kiribûn. Gotin û meselokan gelek bala min dikişand. Nexasim jî piştî ku ez bi ziman re eleqedar bûm. Di nava sohbetekê de dema carekê an canikek gotineke balkêş digot min hema yekser di telefona xwe de qeyd dikir û dûvre derbasî deftera xwe ya "zimanê dî" dikir. Lewre min zanibû ku ev biwêj, gotinên pêşûyan, meselok, nifir û çîrok xezîne ne û divê ku ev tiştane werin qeydkirin û bête parastin.

Min di heşt salên dawî de (ji sala 2010an û vir ve) gelek biwêj, gotinên pêşûyan, meselok, nifir û çîrokên li gund û bajarê xwe berhev kirin. Hin ji wan hêj nehatine deşifirîn, hin ji wan jî di defteran de qeyd kirîne. Ez ê di vê xebatê de bes 27 heb biwêj û gotinên pêşûyan binivîsim û bi qasî fêmkirin û têgihîştina xwe wan rawe bikim. Helbet dibe ku hin kes derkevin û bêjin li cem me jî eynî biwêj û gotinan hene. Ez ê bêjim ser çavan rast e. Jixwe ez ne di wê îdîayê de me ku ev biwêj û gotin bes aîdê gundê min Ajmanûkê ne. Nexêr tiştê wiha tune ye. Lê bes di van biwêj û gotinên pêşûyan de hin taybetî û xisûsiyetên devokî û vegotinê hene. Wek nimûne, "hêj wê dewê dikelnin", "hûn carekî daxê li destê xwe din", "em berbanûkê davên çivîka" û "hema qiloch kirinin navranga me" dikarim bibêjin ku hema bes li wê herêmê tê gotin. Heta min ji hevalên xwe yê deşifirî ku ji deverên cuda ên bakurê Kurdistanê nîvîrsî, li cem wan tiştê wiha tune ye, lêbelê di heman maneyê de gotinên wan hene. Helbet ev jî dewlemendî

*Ajmanûk gundekî bi ser navenda Mûşê ye.

û zengînîya zimanê bav û kalan e. Herwiha min di vê xebatê de guhertinên pir biçûk kiribûn jî lê belê min dîsa hewl da ku ew nuansên devokî biparêzim.

Biwêj û Gotinên Pêşîyan çi ne?

Biwêj û gotinên pêşîyan malê hemû civakê ne. Di zimanekî de çiqas biwêj, meselok û gotinên berê hebin ew ziman ewqasa dewlemend û xwedî rabirdûyek kevnare ye. Biwêj û gotinên pêşîyan li **ciwata** xwe şîretan dikin, rê nîşanî me didin û aqilan didin me. Dibin rêber û pêşengên me. Me bi fehm, feraset û hîkmeta xwe dibin dem û wextên berê û me dixin nav kûrahiya dîrokê. Em bi saya wan diçin **dema** qedîm, şert û mercên wê demê **dibinin** û wê atmosferê **ditemijin**. Herwiha biwêj û gotinên pêşîyan jî ber ku bi zimanekî edebî, **vekirî** û kurt û wecîz in xeml û zîneta zimanê Kurdî ne. “*Biwêj, dewlemendîya vegotinê bi hostatîya peyvnan, bi awayekî bedewkar derdixin pêş. Ji pişt biwêjên zimanekî jîyana gel û çavdêrî û cerebeyên ku ji wê jîyanê derdixê jîyana gel û hezaran salan hene.*”² Di biwêj û gotinên pêşîyan de hunerên wek şibandin û temsîlî hene. “*Gelek biwêj bi şibandin û hûnera peyvê xemilîne ji bo derxistina holê ya vegotîneke zindî û bedew.*”³

Hin taybetiyên biwêj û gotinên pêşîyan hene. “*Dema ramanekê/fikrekê ji xeta ferdîtiyê derbas bûyibe û civak gişt hembêz kiribe, ji pirsgerêkên wê civakê re çareserî anîbe, ji wê re cihanbînîyeke hemdem û hêja pêşniyaz kiribe, berê wê civakê dabe qonaxeke bêhtir mirovane û tijî bextiyarî, wê demê ew dibe malê civakê.*”⁴ Herwiha biwêj û gotinên pêşîyan Kurdayetiyê nîşan dide û bi pêş ve dibe. “*Gotinên pêşîyan netewî ne, edet û marîfetên gel, hestên Kurdayetiyê nîşan didin. Kal û pîrên me bûyer û tofan û xafilqeda û bobelatên serê wan de hatine, ders jê derxistine. Bona em ji wan îbretan bigrin, wek temî û şîretan li me kirine.*”⁵

Biwêj û gotinên pêşîyan ziman xweş dike, şêrîn dike, dixemilîne û kirasek delal lê dike. Dema mirov, merivên rûspî û zana guhdarî dike feyz û tahm jê

² Mehmet Oncu, 101 Biwêj 101 Çîrok, Weşanên Avesta, Çapa Yekem, 2015, Stenbol, r.11.

³ Mehmet Oncu, h.b, r.14

⁴ Abdulkadir Bingöl, Gotinên Pêşîyan û Biwêj, Weşanên Na, Çapa Duyem, Gulan 2014, Îzmîr, r.6.

⁵ Şêxmûs Aslan, Ferhenga Gotinên Pêşîyan, Weşanên Söz Gazetecilik Yayın, Çapa Yekem, Zivistan, 2006, Amed, r.5.

digire. Lewre zimanê wan fesîh e, herikbar e û tê de heta tu bêjî biwêj, gotinên berê û meselok hene. Divê em xwedî li vê xezîneya xwe derkevin. Wan berhev bikin û wan ji wendabûnê xilas bikin. Dûvre jî heta ji destê me hat em wan berhemên berhevkirî biweşînin bila bibe dokument û belge. biweşînin. Herwiha ew ê bibin malê edebîyata Kurdî ya nivîskî jî. Xebatên bi vî rengî zor girîng in lewre lazim e ku ku nifşên dahatû ji vê keleşorê, ji vê bîr û hafizeya devkî û dîrokî bêpar nemînin û gilî gazincên xwe ji me nekin.

Kurtedîroka Gundê Ajmanûkê

Niha dixwazim hinek behsa gundê xwe yê bi nav û deng bikim. Wek Ajmanûkîyekî divê ez serî de bibêjim ku Ajmanûk, "başkenta" (payîtexta) Mûşê ye. Hûn dixwazim ji Mûşîyan bipirsim ka payîtexta Mûşê ku ye, wê bersiwa we bidin... Û em îja dest bi meseleyên teknîk bikin. Ajmanûk gundekî bi ser navenda Mûşê ya bakurê Kurdistanê ye. Mûş yek ji bajarên Serheda rengîn e. Warê dengbêj û dengxweşan e. Ajmanûk jî gundekî şêrîn yê vî bajarî ye. Gund, pênc kîlometro ji navenda Mûşê dûr e. Li alîye wê yê rastê; gundê Çirîşê (*bi tirkî: Bağlar*), ji hêla çepê jî gundê Kasorê (*bi tirkî: Suvaran*) hene. Li hemberê gund jî gundên Qijlakom (*bi tirkî: Kumluca*) û Mixakomê (*bi tirkî: Çatbaşı*) hene. Erê ez dibêjim gund lê mixabin vê talîyê li gund di 23yê Tebaxa 2017an de referandûmeke çêbû (çiqaş demokratik e ne wisa?) û bi piranîya rayên gundîyan ji statûya "gundî" yê derket bû taxeke girêdayî ser navenda Mûşê. Sed heyf, heyfa min tê li heyfê... Yanê tabî dîsa Ajmanûk ji payîtextîya xwe nakeve, helel nayê je, hema çi zanim em wek gund "xweserbûna" çêtir bû. Lewre payîtextî **tiştêk** muhîm e û nabe para her cihê.

Welhasilê kelam, li gorî rîwayetan navê gundê me ji "Manûk"ê Ermen (Kurmancên me ji bo Ermenan "Fille" dibêjin) tê. Berê li gund du malbatên Ermen hebûne. Piştî "qirkirinê" (jenosîdê) ew Ermen hatine "tehcîrkirin." Li gund haya tu kesî niha ji wan malbatên Ermenan tune ye. Di salên **devdora** 1650-1700î wan de, li gund bi navê Manûk, **Ermenîyek** aşvan hebûye. Mala Manûk li Newala Qeşayê, li quntara çiyê bûye. Li gorî gotina mezinan, ji ber aşê **Manûk** ji gund re gotine "Aşê Manûk" **dûvre** di nav dem û wextê de "Aşê Manûk" **guherîye bûye** Ajmanûk.⁶ Hin kes jî dibêjin navê gund ji

⁶ Index-Anatolicusa Sevan Nişanyan de navê gund Kurdî wek Acmanuk, Ermenîkî jî wek Açımanug hatîye destnîşan kirin.

Manûk tê lê bi **vê** awayî: Manûk diçe **ku** an jî kî tê aşê **wî** dibêje, "Ez" "**Manûk**" piştî mirina Manûk navê gund dimîne **Ezmanûk** pişt re jî **dihugere** dibe Ejmanûk. Li gorî min rîwayeta ewil bêhtir sehîh û durist e. Lê tiştek wiha jî heye ku gundî navê gund wek "Ejmanûk" bi lêv dikin, lê gundiyên **devdorê** û Mûşî dibêjin Ajmanûk, carinan jî dibêjin Acmanûk. Ev jî bila li vir qeydkirî bimîne.

Li gund li Newala Qeşayê du malbatên Ermenan û **li Koxa** jî Mala Bazo û Mala Hemo hebûne. Di serê salên 1700î wan de, kalikê me Uzeyîrê Zilfeqa⁷ ji Terêşa Batmanê dibe mihacir û tê **vê** gundî. **Berê mihacirtiyê biga dikirin.** **Gayê** Uzeyîr diweste û hema konê xwe li kanîya gund datîne. Êdî gund li **devdora kanî** ava dibe. Di nav eşîra Bekiran de navkirinên wek "Gawesta" û "Gamirî" hene. Ji **me** re jî dibêjin Mala Gawestîyan ya jî Re'yayê Gawestîyan.

Şewitandina Gund

Herwiha gund, di payîza sala 1993an de **ji aliyê artêşa Tirkan ve** hate şewitandin. Taxên Jor û Koxa **ên** gund şewitî, gelek malbat şerpeze bûn, malmîrat bûn. Yanê Ajmanûk jî yek ji wan gund û warên şewitandî û talankirî **ên** Kurdistanê ye.

De bav û **kalan mêj** ve gotine, "welat welatê Kurda ye, milletê Kurd tê de winda ye." Dîsa ji bo **vê** rewşa malmîrat û malxirab, **ên** berê gotine (hezar rehmî li gorî **kefene** wan be), "gundê bê serî, şivanê bê kerî." Yanê heta ku em wiha bê serî û sermîyan bin, bi qewlê Seydayê Xanî; heta "padîşahek" me tunebe ku "layiq bidîya Xwedê kulahek", wê tim û tim li me "xalib werin ew Rom û Ereb û Ecem" û dîsa em ê bibin "xerabeyê di destê bûm..."

Eşîret û Qewmên li Gund

Binêre: [http://nisanyanmap.com/?y=&t=&ua=0&u=1&ll=\(38.77351402325635,%2041.44058577886062\)&z=15&mt=roadmap](http://nisanyanmap.com/?y=&t=&ua=0&u=1&ll=(38.77351402325635,%2041.44058577886062)&z=15&mt=roadmap) (05.03.2018)

⁷ Uzeyîr kalikê min ê 7an e. Şecereya me wiha ye: Ez Omerê Teyfîq, Teyfîqê Sidîq, Sidîqê Bedo, Bedoyê Mûsa, Mûsayê Omer, Omerê Resûl, Resûlê Uzeyîr, **Uzeyîrê Zilfeqa**, Zilfeqayê Mihemed.

Piranîya gundîyan bavekî ji eşîra Bekiran⁸ (Bekirî) Elmanî ne. Gerçî Apê Mûsa Anter di bîranînên xwe de behsa eşîreta Elmanî dike û dibêje dibe ku têkilîyeke di navbera eşîra Elmanî û wek netew Elmanan de hebe. Heta dibêje Kurd û Elman xal û xwarzê hev in û têkilîya di navbera navên Elmanî û Elmanan dide. Lê heta niha tu Elmanek (wek netew yanê) nehatin têkilîyek bi me re nedeynandin û negotin yaw em xal û xwarzê hev in... Welhasil, em di ku de mabûn, ha me behsa eşîr û famîlyayên li gund dikir. Li gel eşîra Elmanan di gund de ku bi eslê xwe ji eşîra Xîyan⁹ e jî hene. Xî jî ji alîyê Dîyarbekirê hatine gund, qîz xwestine û êdî li gund mane. Berê malek tenêbûn û ji wan re Mala Emer digotin. Mixtarê gund Hecî Keremê Ehmedê Mistê ye û ji eşîra Xîyan e.

Gund ji van qewmên jêrîn pêk tê:

Piranîya gundîyan ji qewmên Re'ya û Mala Bazo nin.

Re'ya: Ji wan re Mala Gawestîyan ya jî Re'yayê Gawestîyan tê gotin. Di nav xwe de jî çend bav in. Wek Mala Kito, Mala Şero û Mala Heyran. Ji famîlyeya me re Mala Kito (Kito pîrika kalikê min e û navê wê jî Kitanê ye. Tê texmînkirin ku salên di navbera 1864-1930an de jîyaye) dibêjin. Piranîya paşnavên Re'ya Sönmez in.

Mala Bazo: Ji wan re Mala Bazo ya jî Qewmê Bazo tê gotin. Ew jî di nav xwe de çend bav in. Wek bavên Xişo, Cindo, Mala Heyder, Mala Feto û Mala Silêmanê Selîm. Paşnavên wan wiha ne: Karakaya, Tek, Konuksever, Kantaş, Karataş, Seyhan û Soykan.

Mimkî: Ev qewm ji Mala Mirad û ji Mala Cîho pêk tê. Paşnavên wan Aktaş in.

Xelevka: Xelevka ji alîyê Dîyarbekirê bi melatî hatine di gund de bi cih bûne. Ji wan re Mala Hiseynê Mele jî dibêjin. Paşnavên wan Ardil, Armut û Cemiloğlu ne.

Misûrka: Ji malên Hecî Ferman û Mala Îbo pêk tê. Paşnavên wan Uslu û Dönmez in.

⁸ Ji bo agahîyên berfirehtir binêre:

http://www.bekirandernegi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=39 (05.03.2018)

⁹ Ji bo bêhtir agahîyan binere: <http://www.sasun.org/tarih-kosesi/xiya-asireti-ve-xiyan-bolgeci-h464.html> (05.03.2018)

Gund ji şeş taxan pêk tê: Taxa Jêr, Taxa Jor, Koxa, Kirsî, Mer'ana û Mala Mirad. Gund 500 malî zêdetir e û kampusa Zanîngeha Mûş Alparslanê li gund di navbera Kasor û Ajmanûkê de ye.

Piştî **ev** çend agahî û îzahetan em niha çend biwêj û gotinên pêşîyan ên Ajmanûkê ji we re **rawe** bikin. De kerem bikin...

BIWÊJ Û GOTINÊN PÊŞÎYAN

1-Mirin rûsipîtiya mirovan e.

Yanê mirin xilasîya însanan e. Herwiha dibêjin xwelî yanê ax, mirovan paqij dike. Extîyareke dema di nav dest û pîyan de be ji yên derdora xwe re dibêje, “Ez bimirim ez ê rûspî bibim.” Ji bo kesên ku di nav destûpîyan de ne dibêjin; “Mirin jê ra zêrîn e.” Li alîye Farqînê jî dibêjin, “Mirin paqijîya însanan e.”

2-Nan hemû nan e, lê bihar e dîn û îman e.

Di vir de xweşikî û qelîteya nanê bihare tê gotin. Pekî, nanê bihare çi ye? Tovê (genim) ku di biharê de tê avêtin re bihare tê gotin. Tehma wê xweş e û herwiha ji bo nexweşîyan jî baş e. Cureyên nanî ev in; Nanê payîze jê re nanê kose jî tê gotin, nanê ceh, nanê garis û nanê gilgilê¹⁰. Zemanê berê dewlemendan nanê garis, feqîran jî nanê gilgil dixwarin.

Genimê bihare tu dikarî payîzê tov bikî, lê tu nikarî payîze di mehên biharê de tov bikî, heke were tovkirin jî bihustik radibe û disekine.

3-Şîn û şayî (şahî) bi du-sê heban nabe.

Yanê di rojên xweş û nexweş de lazim e xizm, eqreba, nas û gundîyên mirov li bal mirov bin. Ên berê dibêjin lazim e ku meriv di şîn û şahîyên merivên xwe de hebe. Li gorî gotina bavê min, “şîn û şayî bi merivek tenê nabe, heke bibe jî wekî dara fêkîyê ye ku nagire.” Li hin deveran jî dibêjin, “şîn û şahî bi xweyîya ne”.

4-Hesp dixebite lê ker dixwe.

Mesela di malekî de birayekî bixîret bixebite, lê birayekî din ê bêxîret nexibete wê demê dibêjin, “Welle hesp dixebite lê ker dixwe.” Li hin cihan berevajî vê dibêjin, “Ker dixebite, lê hesp dixwe.”

5-Devê hirçê nagire sêvê, divê tahl e.

Yanê tiştê ku ji destê însan nayê ji xwe re hincet û bihane dibîne û dibêje, “Yaw jixwe ev tişt ji min re nedibû.” Canik û camêrek jî li ser vê gotinê jê re

¹⁰ Li Ajmanûka Mûşê ji sivnikên serî bi haşaş re “gilgil” dibêjin. Gilgilên reş û spî hene.

dibêje, “Devê hirçê nagire sêvê, divê tahl e.” Li hin herêman jî dibêjin, “Devê rovî nagihîje tirî, dibêje bila xêra dê û bavê min be.”

6-Zivistan; ar û rûn û şekir e.

Li gundan dema di zivistanê de ar û rûn û şekirê meriv hebe ew zivistan xweş derbas dibe. Li gundê Belawelaya Farqînê jî, li gorî gotina Xatîya Fatimê dewama vê gotinê wiha ye; “Hevîrê xwe bike, tor û bextê xwe mêzeke, ku ber û baran bê, tu yê nanê xwe lê bikî.” Herwiha di zivistanê de ji ar û rûn û şekir helawek xweş jî çêdibe.

7-Dil kerê de diranê wî tune dahş (cehş) e.

Ji bo ew kesên ku hay ji rewşa xwe nîn in re dibêjin, “Dil kerê de diranê wî tune dahş e.”

8-Zilm zû pozê meriv dişkêne.

Dîsa bav û kalan gotine, “Ayîka me wê di pozê wan de derkeve”, “Ayîk namîne.” Li gorî hedîsa Hz. Pêxember (e.s); “Kifir dewam dike lê zilm dewam nake.” Yanê dawîya her zilimkarî xirab û xedar e. Ax, ayîk û aha mezlûm, mexdûr û bindestan li erdê namîne, dê helbet rojekî di pozê wan de derkeve.

9-Ewr ewrê me ye, lê şilî şilîya xelkê ye.

Yanê mal û milk û dewlemendî ya me ye, lê dagirker û talankar tên li serê rûdinên, dest dideynin ser mal û milkên me. Herwiha ew tiştên ku aîdê mirov in lê bêxêr in re jî dibêjin “Kûçik kûçikê me ye, lê li ber derîyê xelkê diwêtê.” Yanê bi kêrî xwedîyê xwe nayê lê ji xelkê re jêhatîye. Wek gotina, “Ji xelkê re masîgir e, lê ji xwe re kûsîgir e.”

10-Ê me jî em naxwazin dû ji kuleka me bikîşe (bikişe).

Yanê em hevûdin hez nakin û xêra hev naxwazin. Ji bo hesûdîya însanan tê gotin. Lewre dema di kuleka merivan de dû bikîşe tê wê maneyê ku nan û xwarin tê çêkirin, bereket û dewlemendî di wê malê de heye.

11- Hema qiloç kirine navranga me.

Yanê serî dane ser me, dev ji me bernadin. Vê gotinê ji ber vê bûyerê girtine û şibandine vê meselê; salên berê gamêş diçûn garanê, heywanek feqîr li kuderê heba misêwa qiloçê wî di navranga wî / wê de bû.” Dema

yekî serdest û bihêz, zilm û neheqî li yekî feqîr dike êdî sebr û tehemula merivê feqîr namîne û jê re dibêje, “Law bes e hema te qiloç kirîye navranga me.” Ev gotina serî rakirina li hember zilm û neheqîyan e.

12- Hê(j) jî wê dewê dikelînin (dikewînin).

Di heman maneyê de dîsa dibêjin, “Kayê kevn dide bayê.” Dema camêrek bûyer û qewimînek berê di roja îroyîn de dibêje jê re tê gotin, “Hê jî wê dewê dikelînî” yanê tu hê li ser wê hiş û mêjîyê berê yî. Dîsa dibêjin, “ew bav mir.” Wek gotina, “Hê jî li ser wê guhê ye.”

Di heman maneyê de li Qoserê dibêjin, “Hin bi kîrê berê dimîzin”, li Silîva jî dibêjin, “Hin bi kîrê berê mîz dike.”

13- Hûn carekî daxê li destê xwe din.

Dema xwedîyên pez digihîjin hev û bi hev re şivanek digrin êdî dibin “colî”yê hev. Colî ji bo ku pez û heywanên wan ji hev were derxistin pezên xwe dexme (dax) dikin. Dax û dexme elametê naskirin û îşaretê ye. Ev gotin ji bo ew kesên ku kêmasî, qisûr û eybên xwe nabînin re tê gotin. Mêrik qet behsa kêmasîyên xwe nake û hema tim ji xelkê xeber dide, wê demê yek radibe û jê re dibêje, “Tu carekî jî daxê li destê xwe ke.” Herwiha dîsa li cem me dibêjin “Dexma meriv li meriv naxuye, lê ya hevalê meriv li meriv dixuye.” Di heman maneyê de dibêjin, “Kes nabê dewê min tirş e.”

14-Dawet nanê bi deyn e.

Yanê îro dora min e, sibê jî dora te ye. Yanê dawet jî wek nanê bi deyn e. Dîsa dibêjin, “Mirov here daweta xelkê, wê xelk jî were ya mirov.”

15-Sifra xwînê jin radikin.

Dema mêrkuştin (xwîndarî) di navbera du malbatan de diqewime, alim û rûspî dikevin navberê ku wan li hev bînin. Lê mixabin pirî caran hin kes naxwazin ku silh û aşîfî çêbibe û pê li vê karê dikin. Wê demê ew jina ku bav, bira, kur an jî mêrê wê hatîye kuştin tê nava cemaetê û dibêje, “Min xwîna kurê xwe berê erdê da, bila silh çêbe.” Li hin deveran jinê laçika (şelbe) xwe li hafa mêran diavêtin erdê. Ji ber ku qedrê jinê nedihat şikandin jî her du alî li hev dihatin. Ji ber vê hindê gotine “Sifra xwînê jin radikin.” Yanê sifra xwînê mêr datînin, lê jin radikin.

16-Em berbanûkê davên (diavêjin) çivîka.

Yanê ev kar naçe serî, hemû hewl û xîreta me dê bêencam bimîne. Karê ku em dikin wek karê zarokan e ku, “Berbanûkê¹¹ davêjin çivîka.” Bi gotina Mûşîyan ev kareke beredayî ye.

17-Çima gelo kerê xelkê ji we ra hesp dixuye.

Wek gotina, “Gîyayê hewşê tahl e.” Bavê min gotineke wiha jî digot, “Ê meriv ji meriv ra xweş naxuye, lê ê xelkê ji meriv re şêrîn û xweştir dixuye.”

18-Ava çi gû bû, me bi rêxa xwe da.

Ji bo karên tewşomewşo tê gotin. Camêr karekî dike û dilewitîne dûvre dibêje, “Ava çi gû bû, me bi rêxa xwe da.”

Wek gotina, “Wa me çi kir, me çi kir, me xwelf li serê xwe kir.” Li Farqînê jî dibêjin, “mişk çi dike xwelfiyê li serê xwe dike.”

19-Ker li ba hev hînî tir û fisê hev dibin.

Wek gotina, “Tu bi kê re rûnî tu yê kurmê wî hilnî.”

20-Xwedê meriv nexerê gêla xiraban.

Yanê Xwedê, meriv neke mihtacê namerd û xiraban. Gêl û tor û de’wa xiraban pîs e, qirêj e. Li Qoserê jî ev gotin wek, “Xwedê meriv nexerê tora xiraban” tê gotin.

21-Heya nigê (ling) xwe deyne erdê, bila deyne ser serê min.

Ji bo mirovên qenc û baş tê gotin. Ev gotin ji bo qedirbilindiyê ye. Di cemaetekî de behsa merivekî baş tê kirin, camêrek jî dibêje, “ew heya nigê xwe deyne erdê, bila deyne ser serê min.”

22- Lêva jêr li jor naxe.

Ji bo kesên ku xeyidîye yan jî pir xemgîn bûye û bi kesî re mijûl nabe re tê gotin.

Li Qoser û Erxeniyê jî di heman maneyê de dibêjin, “Çavê rastê, çavê çepê nabîne.”

¹¹ Li hin herêman ji bo berbanûkê dibêjin; çeql, çeqlîk, çetelastîk û çetelastîk.

23-Xêra çavê rastê ji ya çepê ra tune ye.

Yanê kar û peywira her tiştî heye. Carinan wiha jî dibêjin, "Xêra destê rastê ji ya çepê re tune ye", "Êdî xêra bira ji bira re tune ye" yanê herkes bi ser û sermîyanê xwe ye.

24-Dermanê mirinê ye, tu bigerî mûkî (mûyekî) tê da nabînî.

Yanê pir xweşik û bedew e, bêqisûr e tu bigerî mûyekî jî tê de nabînî.

25-Qey ez ji we ra qûna pîvazê spî bikim.

Hinek mesele hene ku mirov li bal herkesî bi eşkereyî nikare bibêje. Bes meriv derheqê wê meseleyê de hin tiştan dibêje û yê li hemberî xwe re dibêje, "qey ez ji te ra qûna pîvazê spî bikim" yanê fêm bike ez dibêjim çî. Dîsa dibêjin, "Qey hema ez ji te ra pîvazê spî bikim û bidim destê te." Te dî dema mirov pîvazê spî dike, qalîkê serê radibe û qûna pîvazê derdikeve ortê.

Li Qoserê jî wiha tê gotin, "Ma em ji te re bi ta û derzîyê vekin."

26-Divên (dibêjin) neyartî û bêbextî naçin ber hev.

Yanê neyarê meriv be jî divê mirov jê re bêbextî neke. Berê dema li gundan xwîndarî çêdibû malbata ku mêr kuştibe mal û erazîyên xwe gund de dihêştin û terka gund dikirin. Neyarc ku bêbext bûya agir bera xanî û milkê neyarên xwe didan. Ji bo vê rûreşîyê mezin û rûspî digotin, "Neyartî û bêbextî naçin ber hev", herwiha digotin, "talan û mal şewitandin ne karê mêra ye."

27-Derî dikeve, kerxîç dirabe (radibe).

Yanê dema wextê derî derbas dibe yanê dirize êdî kerxîç radibe û dikeve dewsa derî. Ev gotin ji bo însanên dinyanedîtî jî tê gotin. Camêr berê feqîr bûye dûvre bûye zengînek dinyanedîtî, xwe fehşomehşo dike wê demê jê re dibêjin, "Derî dikeve, kerxîç¹² dirabe." Wek gotina, "Şêr di xew de be, berx qral e."

¹² Kerxîç: Berê bi çepelan çêdikirin û didan ber derîyê berxikan.

Jêder

- Maşallahê Sidîqê Bedo, 63 salî, xwende, ji gundê Ajmanûkê ye.
- Teyfîqê Sidîq, 58 salî, dibistana seretayî qedandîye, ji gundê Ajmanûkê ye.
- Remzîye Sönmez, 53 salî, nexwende, ji gundê Ajmanûkê ye.
- Adnan Sönmez, 34 salî, Lîse qedandîye, ji gundê Ajmanûkê ye.
- Cegerax, 34 salî, Lîsansa Bilind, ji Qosera Mêrdînê ye.
- Hecî Mihemed Nezîr Eker, 65 salî, dibistana seretayî, ji gundê Belawela ya Farqînê ye.
- Hecî Fatma Eker, 60 salî, dibistana seretayî, ji gundê Belawela ya Farqînê ye.
- Îbrahîm İpek, 42 salî, Zanîngeh qedandîye, ji Erxenîya Dîyarbekirê ye.

Çavkanî

- Abdulkadir Bingöl, Gotinên Pêşîyan û Biwêj, Weşanên Na, Çapa Duyem, Gulan 2014, Îzmîr.
- Mehmet Oncu, 101 Biwêj 101 Çîrok, Weşanên Avesta, Çapa Yekem, 2015, Stenbol.
- Şêxmûs Aslan, Ferhenga Gotinên Pêşîyan, Weşanên Söz Gazetecilik Yayın, Çapa Yekem, Zivistan, 2006, Amed.
- [http://nisanyanmap.com/?y=&t=&ua=0&u=1&ll=\(38.773164118445735,%2041.43870511915361\)&z=14&mt=roadmap](http://nisanyanmap.com/?y=&t=&ua=0&u=1&ll=(38.773164118445735,%2041.43870511915361)&z=14&mt=roadmap) (05.03.2018)
- http://www.bekiranderneji.com/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=39 (05.03.2018)
- <http://www.sasun.org/tarih-kosesi/xiya-asireti-ve-xiyan-bolgesi-h464.html> (05.03.2018)

- Ji bo koçerî û dawetên Ajmanûkê binêre:
<https://www.youtube.com/watch?v=540oDMoU5hQ> (05.03.2018),
<https://www.youtube.com/watch?v=3oh1x9BAsMA> (05.03.2018)
- Ji bo danasîna gund binêre:
<https://www.youtube.com/watch?v=NBYnCCIZqLc> (05.03.2018)